ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ

-8-

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ

ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ - ਅੱਸੀ ਯਾਤਰੀ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਰਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਦੂਰ ਬੋਮਡੀਲਾ ਲੈ ਜਾਣ ਆਇਆ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੈਨਨ, ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ, ਸੋਨਮ ਟੋਪਗਿਆਲ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਤਾਰ ਸੌਂਪਿਆ:

ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਵਾਇਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣਗੇ।
ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ--- ਨਹਿਰੂ।

ਮੈਂ ਬੋਮਡੀਲਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਸਥਾਨਕ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਦਸਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 18 ਅਪ੍ਰੈਲ 1959 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਜੀਪ ਰਾਹੀਂ 'ਫੁੱਟਹਿਲਜ਼' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਰੋਡ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਓਵਰਸੀਅਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਕੈਨਵਸ ਕਾਰਪੇਟ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਗਾਰਡ ਆਫ਼ ਆਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ੇ ਕੇਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਧੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਾਚਨ ਕਿਰਿਆ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਦਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੈਨਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਸੂਰੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

132 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਸਾਨੂੰ 1500 ਮੀਲ ਦੂਰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲਾਲ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਦੇਖੇ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਨ। ਉਹ --ਸਟੋਰੀ ਓਫ ਦ ਸੇਂਚੁਰੀ --'ਸਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤੇਜਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਸਰਕਟ ਹਾਊਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਨੇਹੇ, ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰ

ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਪ੍ਰੈਸ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਹਲਕਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਜੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਸੈਂਕੜੇ, ਜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਹੀਂ, ਲੋਕ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਮਸੂਰੀ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਏ ਅਤੇ "ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਕੀ ਜੈ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ" ਦੇ ਸਵਾਗਤੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਸਿਲੀਗੁੜੀ, ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੱਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਮਸੂਰੀ ਗਏ, ਜੋ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਿਕ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਨ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਮੇਰਾ ਘਰ

ਬਣ ਗਈ। ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਨਿਊ ਚਾਈਨਾ ਨਿਊਜ਼ ਏਜੰਸੀ, ਸ਼ਿਨਹੂਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਪੁਰ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 'ਬਾਗ਼ੀਆਂ' ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 133

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ "ਤਰਕਹੀਣ, ਅੱਧਕਚਰਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਝੂਠ ਅਤੇ ਖਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ" ਦੱਸਿਆ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਚੀਨੀ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ "ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਪਾਰਟੀ" ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤਿੱਬਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫੌਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।"
ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਨੇਹਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਬਿਆਨ ਮੇਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਸੀ।

24 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਖੁਦ ਮਸੂਰੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ।

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਪਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਾਰਾਂ-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ

ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਲੁੰਤਸੇ ਡਜ਼ੋਂਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ। "ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਝਿੜਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਉਸਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । "ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ?" ਉਸਨੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਭੜਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾ ਦੋਹਰੀ ਸੀ: "ਮੈਂ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਹੈ।" ਇਸ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਏ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਰਉਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੰਭਵ!" ਬੋਲਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਹੇਠਲਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਤੇ ਅਸਹਿਜ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਹਾਸਾ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 1957 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਦਬਾਅ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦਾ ਬਚਾਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੇਤਾ ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਿ

134 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਣਾਰਥੀ

"ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਣਾ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਦੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ", ਉਹ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਮੈਮੋਰੰਡਮ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਉਠਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਫਿਲਹਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਓਨਾ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਹਿਰਦ ਸੀ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਗੋਂ ਭੂਟਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨੋਰਬੁਲਿੰਕਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਮਲਾ ਪੋਟਾਲਾ ਅਤੇ ਜੋਖਾਂਗ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚੱਕਪੋਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪਰ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਚ 1959 ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 1960 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ 87,000 ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਅੰਕੜੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ, ਅਤਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ ਸਨ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਜ਼ੁਕਾਮ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਭੱਜ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਬੇਰਹਿਮ ਭਾਰਤੀ ਸੂਰਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਦੋ ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ ਕੈਂਪ ਸਨ। ਇੱਕ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਿਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬਕਸਾਦੁਆਰ ਵਿਖੇ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਜੰਗੀ ਕੈਂਪ, ਭੂਟਾਨ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ।

ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੋਂ ਮਸੂਰੀ ਦੇ 6,000 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਘੱਟ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਗਰਮੀ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਚੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਹਵਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨ ਗਰਮ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸੀ ਸਗੋਂ ਅਕਸਰ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਧੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਅਤੇ ਤਪਦਿਕ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 135

ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੱਖੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੱਖਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੱਖੇ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਪਾਚਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੋਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਸਫਾਈ ਸੇਵਕ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਆਈ: "ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਠੰਡ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢੱਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਖਮ ਗੱਲ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਈ ਕਿ ਗਰਮ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਠੰਡੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਮੇਰੇ ਜਲਾਵਤਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੇਅਰਾਮੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਸੀਮਤ ਅਨੁਭਵ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ । ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 20,000 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿੱਥੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤੇਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਬਕਸਾ ਗੇਟ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਸੀ। ਉਹ ਲੰਬੇ ਚੋਲੇ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਬੂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜੋ ਤੇਜ਼ ਗਰਮੀ ਦੇ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ 'ਮੁਕਤੀਦਾਤਾਵਾਂ' ਦੇ ਕਾਤਲ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲਹਾਸਾ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਓ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਲੋਕ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਚੀਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਚਿੜਚਿੜੇਪਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਏ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸੂਝ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਕਸ਼ਗ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੜਕੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਮਾਹੌਲ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲੇਗੀ।

ਫਿਰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਇੰਨਾ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡਾ ਕੀਮਤੀ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਸਕੂਲ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

136 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕੇਗੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਸਿਆਣਪ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ "ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।"

ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ, ਡਾ. ਸ਼੍ਰੀਮਾਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ

ਇੱਕ ਕਸਬੇ, ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਡਲਹੌਜ਼ੀ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ। ਦੋਵੇਂ 1959 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਲਈ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅੱਜ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ, ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰੱਕੀ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਦਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 137

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹਨ।

ਇਸ ਦਿੱਲੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚੁੱਪੀ ਤੋੜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 20 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ। ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਹੁਣ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 130 ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ 17-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ 17-ਨੁਕਾਤੀ 'ਸਮਝੌਤੇ' ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸੰਖੇਪ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਏ ਗਏ

ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਚੀਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਜਨਸੰਪਰਕ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ 1989 ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਕ੍ਰੀਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿਆਨਮੇਨ ਸਕੁਏਅਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਇੰਨੀ ਦੂਰੀ ਵੀ ਬੇਲੋੜੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਦੁਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 'ਲੋਕਤੰਤਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਖਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਿੱਬਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਨੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਅੱਜ ਢੁਕਵੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਾਂ।

138 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਕੱਲੇ ਰਹੀ ਕੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਔਖਾ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈ ਬਹੁਤਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਪਰ ਫਿਰ ਲੋਕ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਆਏ ਲੋਕ ਹੀ ਅਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮਹਿਸੂਸੁ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੁਣ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੜਕ ਭੜਕ ਵਾਲੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਟਾਫ਼ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ।

ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਲਹਾਸਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਗਭਗ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ, ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਨਰਵਾਸ, ਸੁਰੱਖਿਆ, ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਦੇ ਵੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿੱਬਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਿਜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 139

ਪਰ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਨਹਿਰੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ।

ਕਈ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੀਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਕੀਤਾ ਵੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤਿੱਬਤੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।"

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਚੌਵੀ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਚੀਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਲਾਭ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਮਦਦਗਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਹਮਦਰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੇਰੀ

ਅਪੀਲ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਗਣਰਾਜ ਨੇ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਮਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਪੰਤਾਲੀ ਨੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੌਂ ਨੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੋਟ ਪਾਈ। ਛੱਬੀ ਮੈਂਬਰ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਭਾਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਹਮਦਰਦ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1957 ਵਿੱਚ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੱਬਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੂਰਿਸਟਸ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ

140 ਅਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਣਾਰਥੀ

ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕੇਸ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਮੇਰਾ ਮਨੋਬਲ ਹੋਰ ਵਧਿਆ ਜਦੋਂ ਅਫਰੋ- ਏਸ਼ੀਅਨ ਕਮੇਟੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ। ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਤਿੱਬਤੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਇਸਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਡੈਲੀਗੇਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਝੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਸਥਿਤੀ

ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਵਾਲੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਹੀ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਆਵੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਜਬ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਹੋਣਗੇ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਦੂਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। 666 ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇ ਨੇ 1960 ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਟੀਚਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਇੱਕ ਏਕੜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਸਥਾਪਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ।

1959 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ, ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕੇਂਦਰੀ ਰਾਹਤ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਹੋਰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੰਗਠਨ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਅਨਮੋਲ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 141

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਹੀ ਭਾਰਤੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਡਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦੇ ਇੱਕ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਈ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੱਕ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਆਸਥਾ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਸਿੰਹਲੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਅ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਦੋਸਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਆਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਵਸ਼ੇਸ਼, ਬੁੱਧ ਦੇ ਦੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਸਰਕਾਰ

ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ 'ਅਣਪਛਾਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ' ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਬੀਜਿੰਗ ਤੋਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਜੋ ਜੇਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਚੀਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਰਥਪੂਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਪੀੜਤ ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ 1949 ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਨੇ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਿੱਬਤੀ ਆਬਾਦੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੀ ਐਲੋਪੈਥਿਕ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇੱਕ ਯੋਗ ਵਕੀਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤਿੱਬਤੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।
ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਛੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਹੋਰ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ 1957 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਤੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਬਾਰੇ ਵੀ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

142 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ 'ਲੋਕਤੰਤਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਨਹਿਰੂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਬਦੇ ਹੇਠਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਧਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਚੀਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਸੀ, ਇੱਕ ਜੈਨ ਆਚਾਰੀਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ 1956 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਬੋਧੀਸਤਵ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਪਾਇਆ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਾਲੀ ਵ੍ਹੀਲਚੇਅਰ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ।
ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬੋਧਗਯਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਸੱਠ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਤਿੱਬਤ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਮੈਂ 162 ਨੌਜਵਾਨ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ 'ਭਿਕਸ਼ੂ' ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ

ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਬੋਧੀ ਰੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਤਿੱਬਤੀ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਮਹਾਬੋਧੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਾਰਨਾਥ ਅਤੇ ਡੀਅਰ ਪਾਰਕ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਬੁੱਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਿੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ, ਤ੍ਰਿਜੰਗ ਰਿੰਪੋਚੇ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ, ਰਸਮ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਲ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੇਪਾਲ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਆਏ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੇਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੱਬਤੀ ਅਣਥੱਕ ਵਪਾਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਟਾਲ ਲਗਾ ਲਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਹ ਵੇਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ । ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਡੀਅਰ ਪਾਰਕ ਵਿਖੇ ਇਹ ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ।

ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ 143

ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਧ ਨੇ ਖੁਦ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਦਿਵਾਏ ਕਿ "ਦੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ।" ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਤਿੱਬਤੀ ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਹੈ ਕਿ "ਦਰਦ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾਪਦੇ ਹਾਂ।"

ਮਸੂਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨਾਮਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਖ਼ਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਮਸੂਰੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਸੂਰੀ ਦੇ ਉਲਟ, ਜੋ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਲੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਸ਼ਗ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੇ.ਟੀ. ਕੁੰਡਲਿੰਗ, ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਸੂਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ।" ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਕੈਂਪ ਬਦਲਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਉੱਤਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ। ਸਾਬਕਾ ਕਿਸਾਨ, ਭਿਕਸ਼ੂ, ਨਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੇਜ਼ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਸਮ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੈਂਪ ਥੋੜੇ ਠੰਢੇ ਸਨ, ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਨਮੀ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਬਦਬੂਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਛਰ ਫੈਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੰਮ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੰਮ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਅੱਜ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਕਿਰਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਅਪੰਗ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਰੰਗ ਤਾਂ ਲਿਆਈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਜੋਖਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਤੇਜ਼ ਬਾਰਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਲਾਲ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੰਭੀਰ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

144 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਨਵੇਂ ਆਵਾਜਾਈ ਕੈਂਪ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਨਾਲ ਹੀ, ਪੰਜਾਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

1 ਫਰਵਰੀ 1960 ਨੂੰ, ਪਹਿਲੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਲਕੁਪੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੋ ਪਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲ਼ ਕੰਮ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ 80 ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਲੋਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ ਉਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹੁਣ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਰਜੀਹ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੀ। ਭਵਿੱਖ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੱਚ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਤਿੱਬਤੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗੇ।

****